บทที่ ๔
วิเคราะห์ลวดลายผ้าห่อคัมภีร์ใบลานอีสาน

จากการศึกษาลวดลายผ้าห่อคัมภีร์ใบลานอีสานพบว่า ผ้าห่อคัมภีร์ใบลานอีสานมีความประณีต สวยงาม ผ้าแต่ละผืนมีลวดลายและสีสันแตกต่างกันไป แบ่งเป็น ๘ ประเภทใหญ่ ๆ ดังนี้

๑. ลายพืช
๒. ลายคน
๓. ลายสัตว์หรืออวัยวะสัตว์
๔. ลายสิ่งของเครื่องใช้
๕. ลายสิ่งก่อสร้าง
๖. ลายเรขาคณิต
๗. ลายไทย
๘. ลายอื่น ๆ

๑. **ลายพืช** ได้แก่ ลายดอกแก้ว ลายดอกฮัง ลายดอกพิกุล ลายช่อดอกไม้ ลายเม็ดแตง ฯลฯ

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ตัวอย่าง

ภาพลายดอกแก้ว

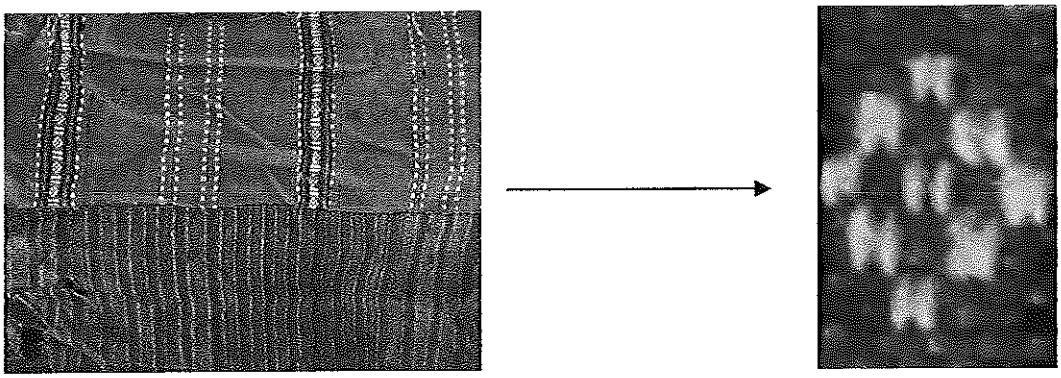

ลายดอกแก้ว ๑

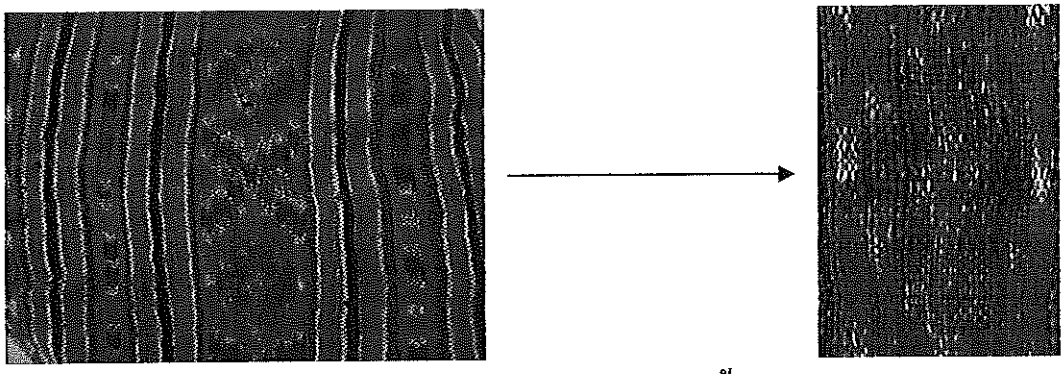

ลายดอกแก้ว ๒

ภาพลายดอกฮัง

ลายดอกฮัง ๑

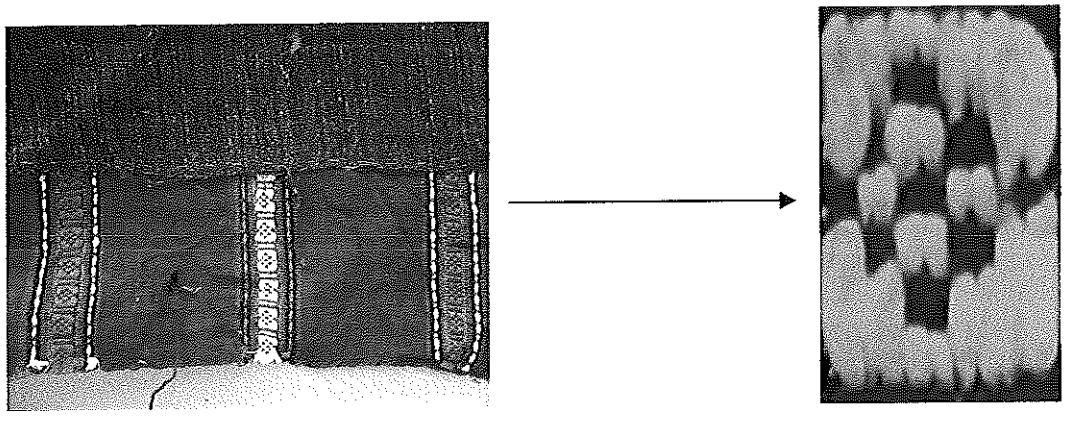

ลายดอกฮัง ๒

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ดอกแก้ว เป็นดอกไม้สีขาว หมายถึง ความบริสุทธิ์ ส่วนคำว่าแก้ว หมายถึง แก้วสามประการ ได้แก่ พระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์

ดอกรัง คำว่ารัง หมายถึง บ้าน ที่อยู่อาศัย

๒. ลายคน มี ๒ ลักษณะ ได้แก่

๒.๑ ลายคนทั่วไป

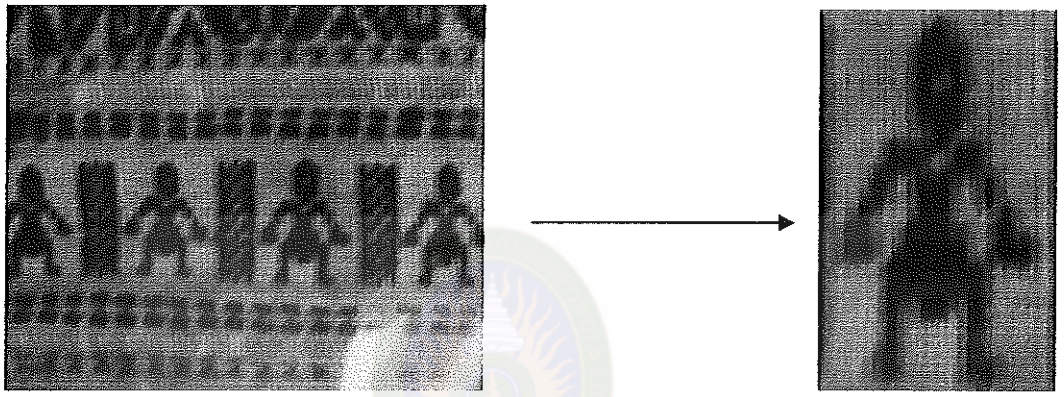

ลายคนที่ปรากฏในผ้าห่อคัมภีร์ใบลานอีสานมีหลายลักษณะเป็นรูปคนนี้ น่าจะเกิดจากความเชื่อที่ว่า คนเป็นบุคคลสำคัญในการทำนุบำรุงพระศาสนาให้รุ่งเรืองสืบไป และเชื่อว่าการเกิดเป็นมนุษย์เป็นบุญ อย่างยิ่ง หากเกิดในภพหน้าขอให้เกิดเป็นมนุษย์ที่มีร่างกายสมบูรณ์งดงาม อีก พร้อมทั้งมีข้าทาสบริวารพรั่งพร้อม

๒.๒ ลายคนใส่หมวก

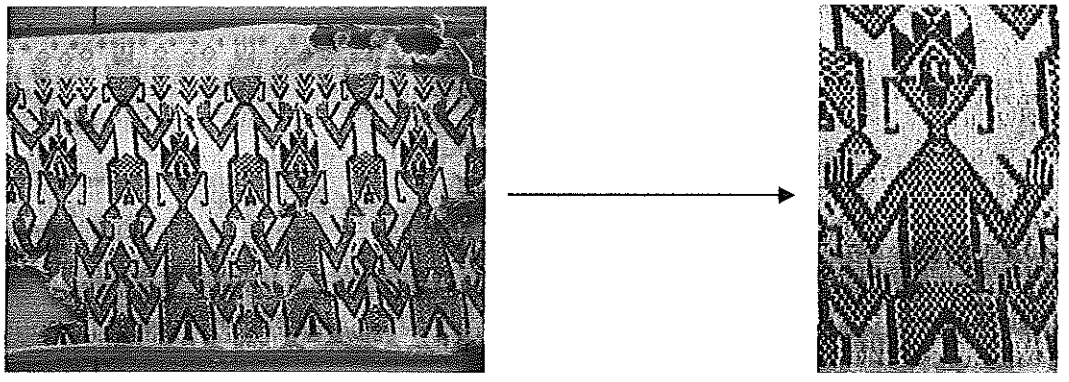

ลายคนใส่หมวกที่ปรากฏในผ้าห่อคัมภีร์ใบลานอีสานนี้เหมือนกับภาพชาวอีสานใส่หมวก ในขบวนฟ้อนแห่บั้งไฟของชาวอีสานเพื่อขอฝนจากพระยาแถน

ซึ่งชาวไทยอีสานเชื่อว่า แถนเป็นหัวหน้าของเทวดา สามารถให้ฝนแก่มนุษย์ได้

๓. ลายสัตว์หรืออวัยวะของสัตว์

ลายสัตว์ที่ปรากฏในคัมภีร์ใบลานอีสานนี้มีสัตว์ ๒ ประเภท ได้แก่

๓.๑ ลายสัตว์ที่เกิดจากความเชื่อทางศาสนาและจินตนาการในวรรณคดี

ลายสัตว์ที่ปรากฏในคัมภีร์ใบลานอีสาน เช่น ลายนาค ลายช้าง ลายรวงผึ้ง เป็นต้น

ตัวอย่าง

ภาพลายนาค

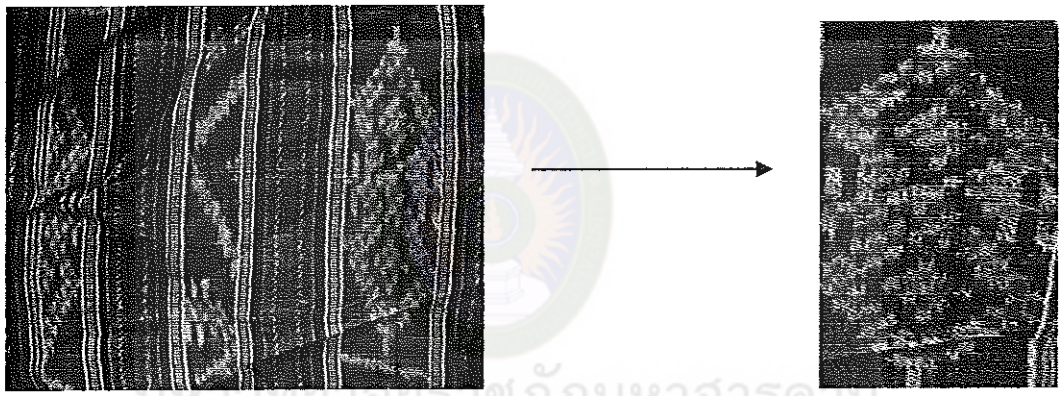

ลายนาด ๑

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

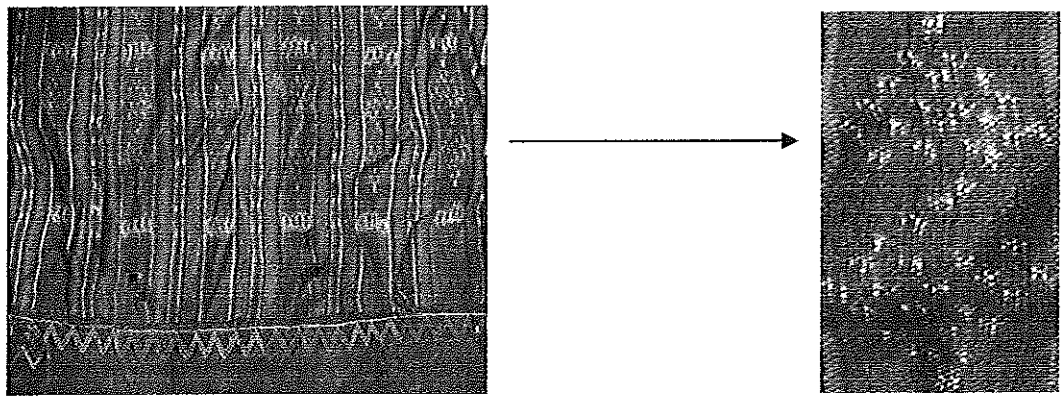

ลายนาด ๒

ลายนาดที่ปรากฏในคัมภีร์ใบลานอีสานนี้สะท้อนให้เห็นเชื่อเรื่องนาคของพุทธศาสนิกชนว่า นาด หรือพญานาด เป็นสัญลักษณ์แห่งความยิ่งใหญ่ ความอุดมสมบูรณ์ ในทศชาติชาดกเล่าว่า พระพุทธองค์ทรงเสวยชาติเป็นพญานาดถึง ๒ ชาติ คือ นาดภูริทัตตนาดราช

และพญานาคจำปานาคราช ก่อนที่จะมาทรงถือกำเนิดเป็นพญานาคที่เกี่ยวข้องกับพุทธประวัติ คือ เมื่อหลังการตรัสรู้ของพระพุทธองค์นั้น พระพุทธองค์ประทับอยู่ที่สระมุจจลินท์ มีฝนตกลงมาอย่างหนัก พญานาคขึ้นมาจากสระแล้วขนดกาย ๗ รอบ แผ่พังพานเหนือพระเศียรเพื่อปกป้องกันลมฝน นาคปรากฏตามวัดเช่น บันไดนาค นาคเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมทางศาสนา คือ การบวชนาคก่อนการบวชพระ และเป็นต้นกำเนิดพระพุทธรูปปางนาคปรกอีกด้วย ส่วนชาวอีสานเชื่อว่า นาคอาศัยอยู่ในแม่น้ำโขง บางตำนานเล่าว่าในวันออกพรรษาหรือวันที่พระพุทธเจ้าเสด็จจากสวรรค์ นาคแห่งแม่น้ำโขงต่างชื่นชมยินดี จึงเฮ็ด(จุด) บั้งไฟถวายการเสด็จกลับของพระพุทธองค์กลายเป็นประเพณีทุกปี (พลังจิต. ออนไลน์)

ตัวอย่าง

ภาพลายช้าง

ลายช้าง ๑

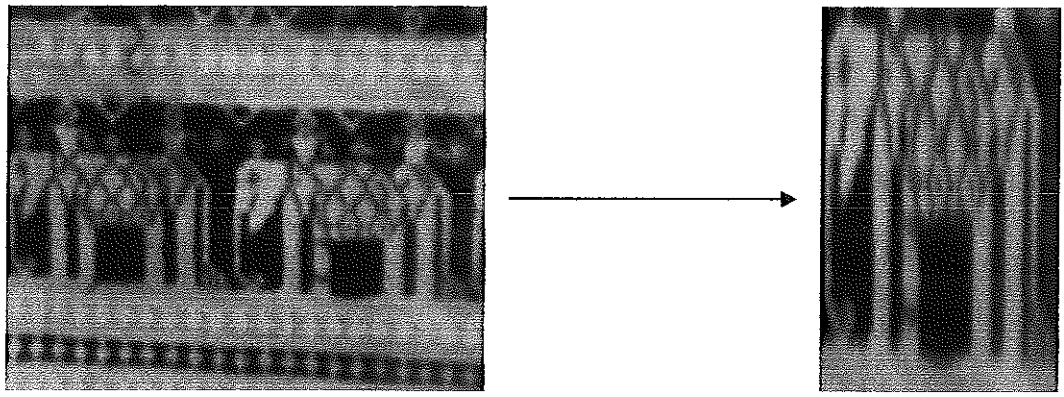

ลายช้าง ๒

ลายช้างที่ปรากฏในผ้าห่อคัมภีร์ใบลานอีสานนี้สะท้อนให้เห็นว่าช้างมีความผูกพันกับมนุษย์มาช้านาน เช่น ใช้เป็นพาหนะในการขนส่ง ใช้ในศึกสงคราม เป็นต้น นอกจากนี้ในพุทธศาสนาได้กล่าวถึง พระโพธิสัตว์เสวยชาติเป็นช้าง ช้างเป็นตัวแทนของความยิ่งใหญ่ ความมีอำนาจ ความมีปัญญาเฉลียวฉลาด ความมั่นคง ความสง่างาม ดังนั้นศิลปะโบราณวัตถุที่มีช้างรองรับอยู่ย่อมหมายความว่า ช้างนั้นมาค้ำจุนหรือรองรับพระพุทธศาสนาให้รุ่งเรืองสืบไป (ช้างกับความเชื่อทางศาสนา. ออนไลน์)

ตัวอย่าง

ภาพลายรวงผึ้ง

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ลายรวงผึ้งที่ปรากฏในผ้าห่อคัมภีร์ใบลานอีสานนี้ สะท้อนให้เห็นว่ามนุษย์เห็นความสำคัญของผึ้ง เนื่องจากน้ำผึ้งใช้เป็นอาหารที่ให้ความหวานหอม เป็นยารักษาโรค ขี้ผึ้งใช้เป็นเทียนให้แสงสว่าง ชาวพุทธถวายเทียนและถวายปราสาทผึ้งเป็นพุทธบูชา ดังนั้นผึ้งและรวงผึ้ง น่าจะมีความหมายในสองลักษณะ คือ ลักษณะแรก หมายถึง ปัญญา ความรู้ การหลุดพ้น การเจริญสติ ประการหลัง หมายถึง ความขยันและความสามัคคี (ศูนย์มานุษยวิทยาองค์การมหาชน. ออนไลน์)

๓.๒ ลายสัตว์ในท้องถิ่น ลวดลายสัตว์เหล่านี้มีทั้งสัตว์เลี้ยง สัตว์ปลาและสัตว์ที่เป็นอาหาร เช่น ลายเขี้ยวหมา ลายเกล็ดปลา ลายอึ่งยัน ลายเกล็ดลิ่น เป็นต้น

ตัวอย่าง

ภาพลายเขี้ยวหมา

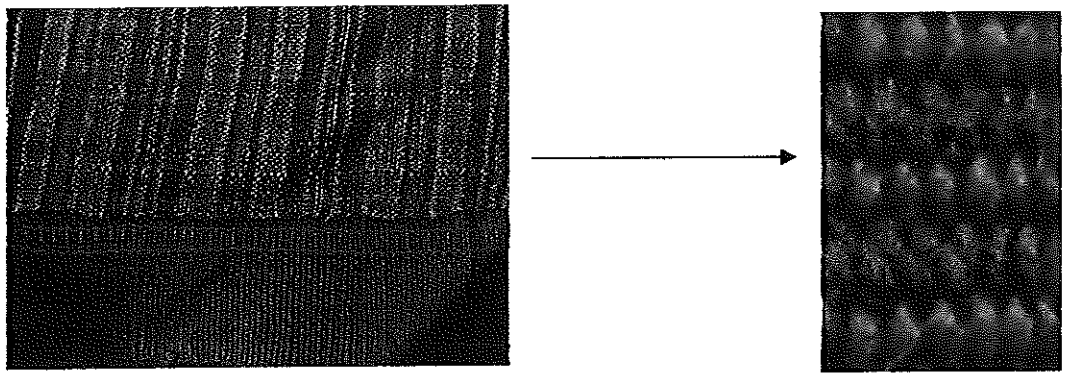

ภาพลายเกล็ดปลา

ภาพลายแข่วปลาสวาย

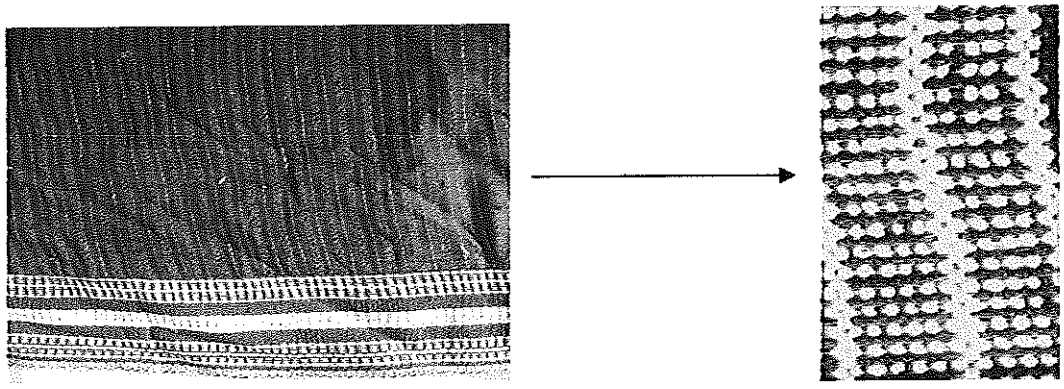

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ภาพลายเกล็ดลิ้น

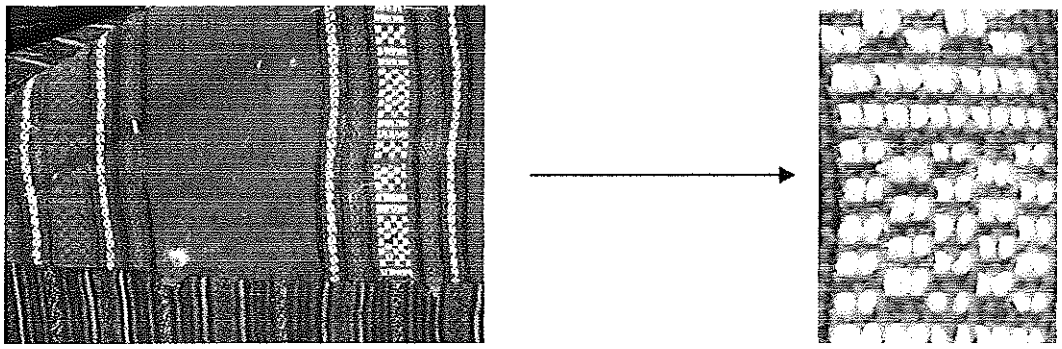

ภาพลายอึ่งยัน

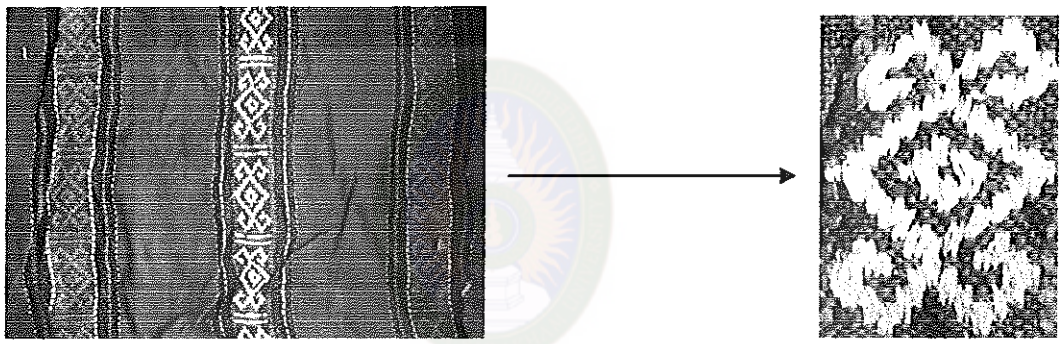

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

๔. ลายสิ่งของเครื่องใช้

ผ้าห่อคัมภีร์ใบลานอีสานปรากฏลวดลายสิ่งของเครื่องใช้ เช่น ลายขอ ลายขาเปีย ลายหมอนขิด ลายคันบวย เป็นต้น

ตัวอย่าง

ภาพลายขอ

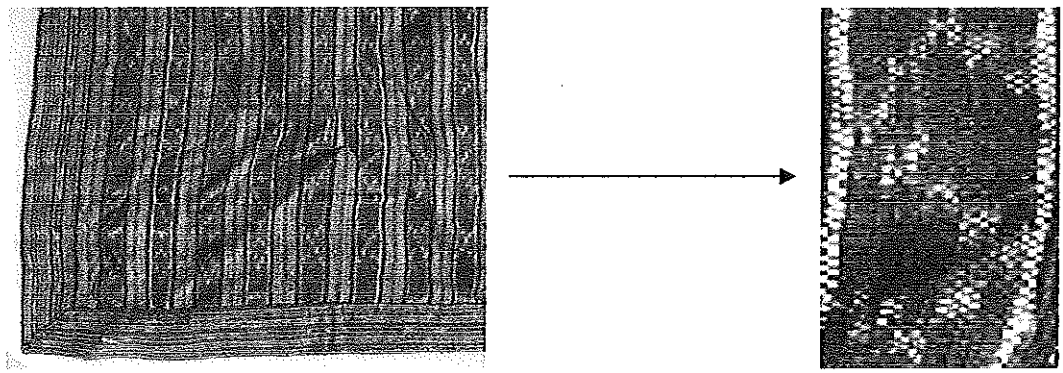

ภาพลายขาเปีย

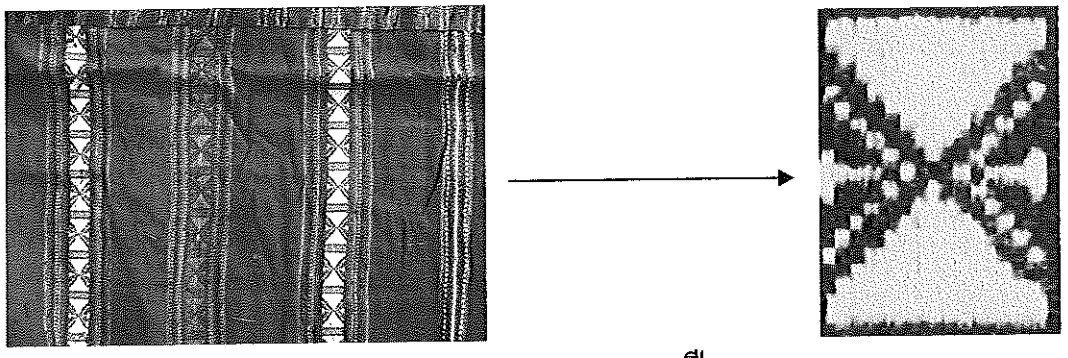

ลายขาเปีย ๑

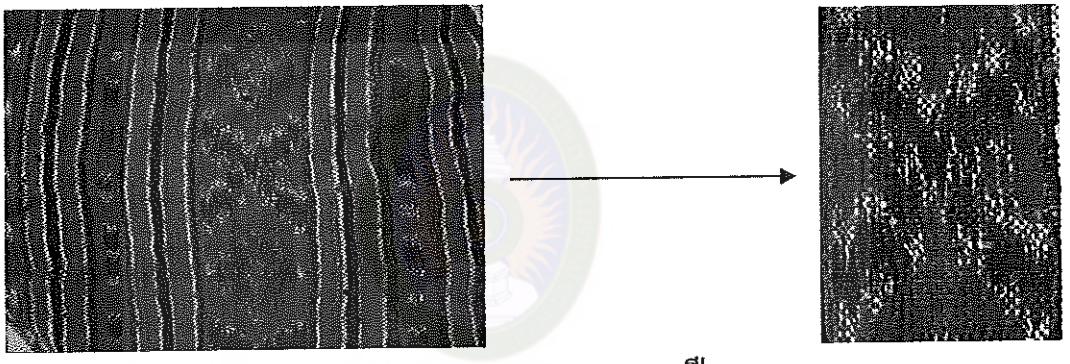

ลายขาเปีย ๒

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

ภาพลายหมอนขิด

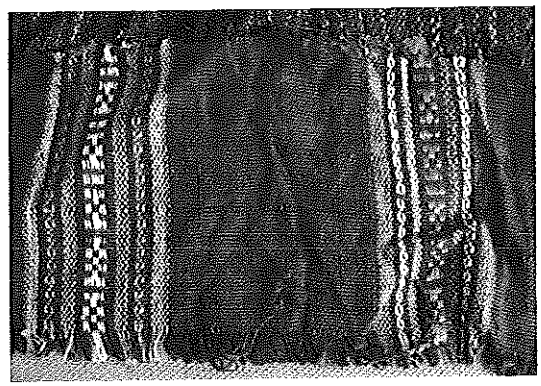

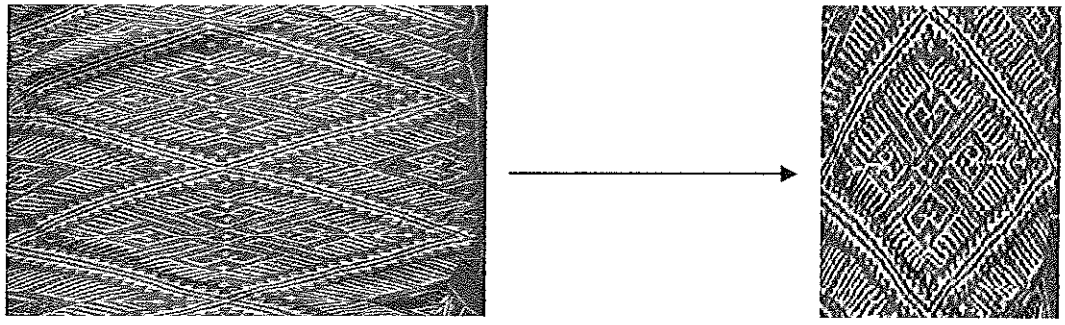

ลายกาบสร้อย ๒

ลายกาบสร้อย ๓

ลายกาบสร้อย ๔

ลวดลายผ้าห่อคัมภีร์ใบลานอีสานที่เป็นรูปทรงเรขาคณิตนี้เป็นงานประดิษฐ์คิดค้นลวดลายต่าง ๆ ของชาวบ้านที่ต้องการสร้างสรรค์ลายให้มีความสวยงาม ลายได้ที่มีความละเอียดและซับซ้อนมากแสดงให้เห็นความตั้งใจ ความพยายามและสติปัญญาของผู้สร้างสรรค์ ชาวบ้านเชื่อว่า ความตั้งใจ ความเพียรพยายามใน การประดิษฐ์ลวดลายให้สวยงาม ละเอียดอ่อนนี้เมื่อทอเป็นผืนผ้าแล้วนำไปถวายพระแล้วผู้ทอจะทำได้บุญมาก

๗. **ลายไทย** เช่น ลายกนก เป็นต้น

ตัวอย่าง

ภาพลายกนก

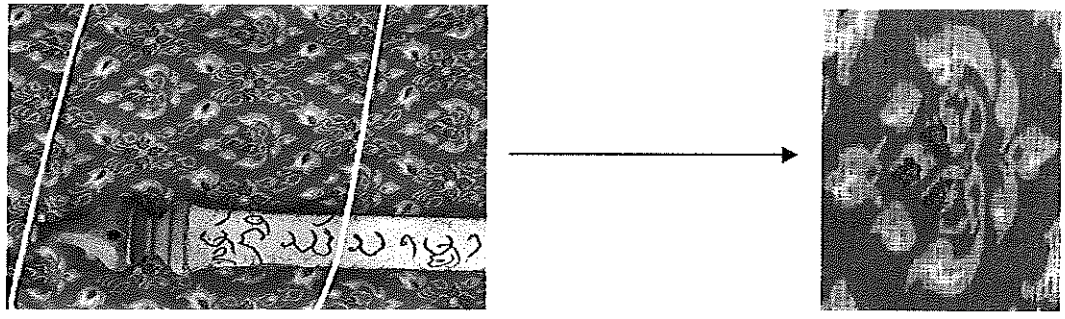

ลายไทยเดิมเรียกว่า ลายกนก เป็นลายที่ประดิษฐ์ขึ้นโดยดัดแปลงธรรมชาติให้เป็นลวดลายใหม่อย่างสวยงาม เพื่อให้เกิดบรรยากาศแห่งความงามอย่างนิ่มนวล มีความละเอียดประณีต เช่น ลายตาอ้อย ลายดอกบัว ลายก้ามปู เป็นต้น ลวดลายเหล่านี้แสดงให้เห็นลักษณะนิสัยและจิตใจของคนไทยที่เลื่อมใสศรัทธาเกี่ยวกับพุทธศาสนา (วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. ออนไลน์)

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

๘. **ลายอื่น ๆ** ได้แก่ ลายพื้น ลายโสร่ง ลายผ้าขาวม้า ลายกระสอบ ฯลฯ

ตัวอย่าง

ภาพลายโสร่ง

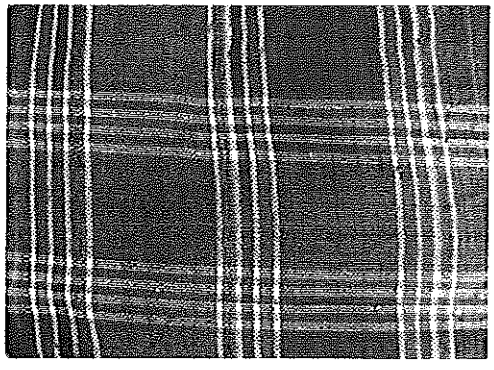

ลายโสร่ง ๑

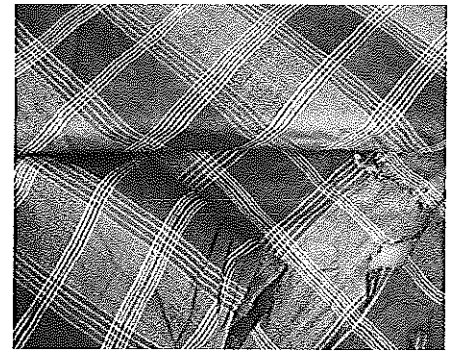

ลายโสร่ง ๒

ภาพลายผ้าขาวม้า

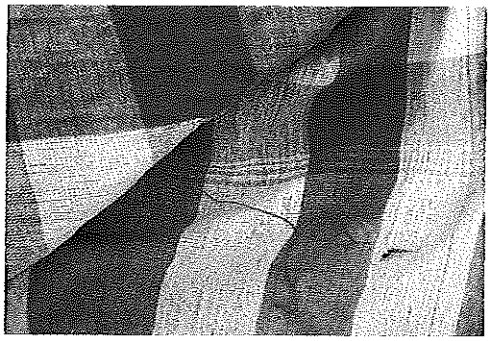

ภาพลายผ้ากระสอบ

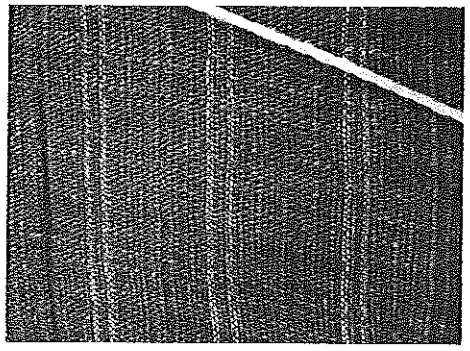

ลวดลายผ้าห่อคัมภีร์ใบลานอีสานเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นลายผ้าที่ชาวบ้านใช้ในการนุ่งห่ม หรือใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน เชื่อว่า พระภิกษุนำผ้าที่ชาวบ้านมามาถวายในการทำบุญอุทิศส่วนกุศลแด่บิดามารดาหรือญาติผู้ใหญ่ มาใช้ห่อคัมภีร์ใบลานเพื่อป้องกันฝุ่นและแมลงที่จะมาทำลายคัมภีร์ใบลานได้

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY